

Київські ПОЛОНІСТИЧНІ СТУДІЇ

Том XV

До збірника увійшли праці українських і зарубіжних учених, які займаються дослідженням актуальних проблем полоністики. Тематика вміщених праць охоплює літературознавчі, компаративістичні, перекладознавчі, мовознавчі і фольклористичні проблеми.

Редакційна колегія	З. Г. Астаф'єв, проф. д-р. філол. наук, Ю. Л. Булаховська, проф. д-р філол. наук, Л. В. Грицик, проф. д-р філол. наук, М. Г. Жулинський, проф. акад. НАН України, М. І. Зимомря, проф. д-р філол. наук, Ю. І. Ковалів, проф. д-р філол. наук, Р. П. Радишевський, проф. член-кор. НАН України, Г. Ф. Семенюк, проф. д-р філол. наук.
Адреса редколегії	1033, Київ-033, б-р Т. Шевченка, 14, Інститут філології; тел. (38044) 239 33 02, 239 31 69
Рекомендовано	Вченою радою Інституту філології 25.05 2009 року (протокол № 10)
Зареєстровано	Постановою президії ВАК України протокол № 1-05/3 від 08.07.09
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет» Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Відповідальний за випуск	Р. П. Радишевський, проф. член-кор. НАН України
Рецензенти	Ю. І. Ковалів проф. д-р філол. наук А. К. Мойсієнко проф. д-р філол. наук

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

**Видання здійснене за підтримки
Посольства Республіки Польща в Україні**

**© Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2009**

ЗМІСТ

ДО 200-ЛІТТЯ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО

Ростислав Радишевський Українські контексти Юліуша Словацького	10
Євген Нахлік Дискурс долі та профетизму у творчості Юліуша Словацького	19
Микола Ткачук Художній світ елегій Юліуша Словацького	26
Марія Манорик Інтертекстуальність творів Юліуша Словацького як проблема міжкультурної комунікації і перекладу	37
Waldemar Smaszcz «Pozwala czasem śmierć mówić po śmierci» (dwa pogrzeby Juliusza Słowackiego)	43
Станіслав Шевченко Родинний Кременець, Україна і козаки в творчості Юліуша Словацького	51

ЛІТЕРАТУРНІ І КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ КОНТЕКСТИ

Наталія Поплавська Наративні пошуки полемічної публіцистики кінця XVI – початку XVII століття крізь призму українсько-польських літературних взаємин	58
Руслан Ткачук Специфіка полемізування митрополита Іпатія Потія у трактаті «Avxipp Gia abo apologia przeciwko Krzysztofowi Philaletowi»	66
Марія Косицька Полемічні традиції у «Літосі...» митрополита Петра Могили	73
Світлана Сухарєва Сакральний світ польськомовної прози Лазаря Барановича: «Nowa miara starey wiary»	80
Ольга Вознюк Барокова лірика Адама Корчинського	87
Ростислав Радишевський «Українська школа» в польському романтизмі	92

як міжнаціональна літературна формація

Krzysztof Zajas Miasta pogranicza – Wilno i Dyneburg	107
Володимир Єршов Художня правда в польськомовній мемуаристичній літературі Правобережної України доби романтизму	117
Марія Брацка Драматургія українсько-польського пограниччя першої половини – середини XIX століття	124
Мирослава Карацуба Перетворення-метаморфози у польській, українській літературній баладі доби романтизму та сербській народній баладі	135
Неля Варфоломєєва Від берегів Ікви до берегів Сени (до питання реконструкції біографії поета Томаша Августа Олізаровського)	143
Наталія Цьолик Михайло Чайковський: багатокультурність біографії та творчості	152
Ірина Руденко Український фольклор у дослідженнях та перекладах Міхала Грабовського	159
Світлана Черноус «Спогади про Волинь, Полісся та Литву» Юзефа Ігнація Крашевського – взірць романтичної подорожі	165
Віктор Коляновський Українофільська історико-літературна творчість Антонія-Юзефа Ролле	173
Надія Петриченко Польська, українська і російська проза першої половини XIX століття у світлі завдань наратології	185
Іванна Церковник Причинки до творчої парадигми Антонія Марцінковського	193
Дмитрий Жаткин, Мария Каламаж Едуард Губер в межнаціональному діалозі	197
Богдана Гончаренко Особливості українського і польського позитивізму другої половини XIX століття у контексті творчості Івана Нечуя-Левицького	205
Наталія Стахнюк Ідейно-емоційний спектр «Щоденників» (1882–1891) Стефана Жеромського	215
Ярослав Нахлік Топос душі як засіб вербалізації декадентських настроїв у польській та українській поезії раннього модернізму	223
Олеся Церковняк-Городецька «Козацька» тематика в польському жанрово-історичному живописі XIX – початку XX ст.	237
Елліна Циховська Людина і світ в «натуральному» просторі: русоїзм та орієнталізм Леопольда Стаффа	248

Наталія Лисенко-Єржиківська До питання творчих контактів Казимира Вежинського і Євгена Маланюка	256
Степанія Кочегарова Урбанізм творчості Казімежа Вежинського: між реальністю і сном	264
Віталій Захаров Типологія героїв драм Станіслава Ігнація Віткевича	275
Ярина Ясній Цикли оповідань про опришків у тетралогії Станіслава Вінценза «На високій полонині»	281
Тетяна Довжок Пошуки ідентичності у прозі Анджея Кусьнєвіча	287
Олексій Сухомлинов Митці польсько-українського пограниччя. Галерея портретів	300
Katarzyna Powęska Figura miejsca na rozdrożu w świetle utworów Melchiora Wańkowicza	316
Ольга Жулинська-Яручик, Віктор Яручик Малі батьківщини в україномовній поезії письменників з Північного Підляшся (Польща)	329
Ірина Княк Жанрові пріоритети фантастики Станіслава Лема	335
Ірина Фрис Міфологема раю як саду у прозовій творчості Тадеуша Новака	341
Олександр Астаф'єв Єжи Гедройць та українська еміграція: знаки взаєморозуміння, ідентичності й культурно-політичної стратегії	349
Сергій Яковенко Модерністська переоцінка романтичного досвіду: Джозеф Конрад і Ярослав Івашкевич	359
Мирослава Медицька Художня парадигма маски у прозі Вітольда Гомбровича і Григора Тютюнника: текст і контекст	369
Дарина Река Іронічно-метафоричне подивування світом Віслави Шимборської	380
Lech Gienza Zmieniła się mapa świata	386
Олеся Нахлік Особливості польсько-українського культурного діалогу другої половини XX – початку XXI століття	397
ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ Й МОВНІ КОНТЕКСТИ	
Юлія Булаховська Перекладознавчі міркування на польсько-українському матеріалі	406
Лариса Вахніна Виконавці фольклору на українсько-польському пограниччі	412
Тетяна Черниш Polsko-ukraińska bliskość lingwogenetyczna i typologiczna w świetle zadań glottodydaktyki	419
Katarzyna Dzierżawin Bilingwizm polsko-ukraiński. Badania wśród	425

Лідія Непоп-Айдачич Антропоніми, похідні від назв квітів, у польській мовній картині світу	437
Марія Пасюківська Мовний стереотип собаки (на матеріалі польської фразеології)	444
Артур Брацкі «Бізморди» та «Мордо ти моя!» – про використання лайливої лексики у сучасному польському та українському політичному дискурсі	453
Ярослав Кажарновіч Семантика давального відмінка у церковнослов'янському «Апостолі» з Сілезької бібліотеки	460
Юлія Булаховська Презентація «В'язень кардинала» Владислава Томкевича	469

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Володимир Єршов
(Київ, Україна)

ХУДОЖНЯ ПРАВДА В ПОЛЬСЬКОМОВНІЙ МЕМУАРИСТИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ДОБИ РОМАНТИЗМУ

Особливості втілення художньої правди в польськомовних мемуаристичних текстах Правобережної України доби романтизму мали розгалужені форми застосування та існування, серед яких замовчування, алюзії недовомки та неповнота повідомлення були одними з найпоширеніших. На прикладах мемуарів М. Будзинського, Н. Олізара, Є. Фелінської, М. Мамаєва та ін. у статті розкривається змістовність різних форм її функціонування.

Ключові слова: правдивість, правдоподібність, художня правда, мемуаристика, легендарність, синтезованість.

Researches and the peculiarities of embodiment of artistic truth in Polish memoirs texts of Right-bank Ukraine in the time of romanticism had the varied forms of application and existence, among which silence, allusions and incompleteness of report, were one of the most widespread. The essence of different forms of the functioning of the article are revealed on the examples of memoirs of M. Budzinskyi, N. Olizar, E. Felinska and others, and Russian M. I. Mamaev.

Key words: truthfulness, true to life, true, story, memoirs, legendary, synthesis

Specyfika oddania prawdy artystycznej w polskojęzycznej memuarystyce Prawobrzeżnej Ukrainy okresu romantyzmu miała swoje rozgałęzione formy zastosowania i istnienia, wśród których przemilczanie, aluzje albo niedopowiedzenia oraz niekompletność informacji uważa się za najbardziej rozpowszechnione. Na przykładach memuarów M. Budzińskiego, N. Olizara, E. Felińskiej, M. Mamajewa i in. przeanalizowano w artykule bogactwo treści różnych form jej funkcjonowania.

Słowa kluczowe prawdziwość, prawdopodobieństwo, prawda artystyczna, memuarystyka, legendarność, syntezywanie.

Правдивість і правдоподібність – два контамінаційних сегменти однієї складної естетичної категорії, яка об'єднується узагальнюючим поняттям художня правда. Саме ця категорія стала найвищим аксіологічним виміром мемуаристичного тексту доби романтизму. Досягнення художньої правди було й залишалось найвищою метою й органічним прагненням польськомовного письменника-мемуариста Правобережної України. Пошуки правди, вимагання правди, відтворення правди, збереження правди, нарешті, утвердження правди – ось далеко не повний репертуар естетичних та етичних вимог до змістовності мемуаристичного тексту, що панував у той час у краї. Однак, прагнення художньої правди, тобто об'єктивного та адекватного відображення факту чи події в мемуаристичному тексті примхливо або навіть вибірково поєднувалось з художньою індивідуальністю мемуариста, що, до речі, було і є також характерним мотивом художньої творчості, строкато виявлялося в одиничних та конкретних художньо-відтворених подіях. Тому, очевидно, прагнення правди та одночасно прагнення індивідуалізму в межах одного мемуаристичного тексту породжувало нові, часом неочікувані форми існування варіантів її втілення, що було, з одного боку, – продиктовано суб'єктивністю та особливостями власної нарації автора, прагненням видозмінити, прикрасити,

героїзувати, а також приховати, замаскувати, засекретити, містифікувати, – з іншого, що, нарешті, дозволяло радикально змінювати процес адекватного відтворення факту завдяки перестановці акцентів з суб'єктивного сприйняття на заново перетворене «об'єктивне».

У підсумку це приводило до того, що вже сучасники у своїх мемуарах змушені були робити радикальні і разом з тим симптоматичні уточнення, Зокрема, Є. Івановський, зауважував, що правди немає ніде, навіть «у газетах не завжди буває розміщена істинна правда» [7; 178]. Узагальнює цей процес А. Васько, аналізуючи мемуаристичний твір Г. Жевуського «Спогади ясновельможного пана Северина Соплиці чашника парнавського». Так, говорячи про наявність історичних фікцій та способів їх приховування, вчений пише про парадоксальність тексту чуднівчанина, яка полягає в тому, що «ідеалізація цілісного образу "Спогадів" товаришує з турботою про історичну вірність у подробицях. Парадокс полягає в тому, що історичний реалізм твору є тут, перш а все, маскою утопії. Природна топографічна обстановка подій, педантичний перелік титулів і споріднення деяких постатей, конкретика і образність, перш а все, мають більш суттєво переконуювати, повідомляючи, що втрачений рай існував насправді» [14; 81].

Різноманітність форм та варіантів втілення художньої правди в мемуаристичній творчості пояснюються бажаннями письменника наситити текст неповторними суб'єктивними враженнями, що випливали з особливостей його творчої фантазії, яку іноді можна було б назвати навіть нестримною. В літературі романтизму добре були відомі приклади, коли фантастичне зливалось реальним так, що межу між «правдою» і «вигадкою» іноді зовсім не можна відстежити, чому хрестоматійним прикладом є творчість Е. Т. А. Гофмана, І. Потоцького, М. Гоголя, Е. Сю та ін. На необхідність приборкування фантазії задля правдивості мемуарів уже вказував Ю. І. Крашевський, коли писав про спогади волинянина М. Будзинського, який зміг все ж-таки «стримати свою фантазію, щоб повідати лише правду» [5; VII]. У того ж самого М. Будзинського «Спогадах мого життя» бачимо узагальнені приклади примх та аберацій пам'яті мемуариста взагалі. Автор згадував, як його заарештованого везли до Києва і дозволили тимчасовий перепочинок у Житомирі, де мемуарист зустрівся зі своїми рідними сестрами й братами: «Я не міг їх упізнати, так мінилися їхні обличчя. Кожного з рідних і знайомих я пам'ятав з дитячих років і мав два обличчя у пам'яті: одне, – яке мені залишилось з часів, коли їй розлучилися, друге, – яке я собі створив з певними змінами у моїй уяві, справжні обличчя виявились не схожими ні на перші, ні на другі, з того часу в думках моїх зародилась якась мішанина, яка ще довго всі ночі у виривала рисами моїх рідних і знайомих» [5; 324-325]. Досить відверта, але, погодимось, типова пертурбація, як для «примх» пам'яті, так, звичайно, і для творчої уяви.

Серед багатьох форм і видів втілення художньої правди у мемуаристичному тексті є форма замовчування, алюзії чи недовомки, іншими словами, неповноти повідомлення. Своєрідним дозатором та композитором повноти чи неповноти часто виступав видавець тексту або внутрішній цензор автора, які й визначали «міру» та «ступінь» відвертості і, як наслідок, повноти інформування читача. Цей акт міг бути цілком усвідомленим або носити інтуїтивний характер, типу «щоб не шкодило». Приклади втручання видавця тексту в оригінальний авторський текст добре

відомі на прикладі видання мемуарів Т. Бобровського [4; 5] чи Я. Д. Охоцького [9; 8], [10; 5]. Але наведемо ще один досить типовий приклад зовнішнього втручання з потужними політичними алюзіям

У «Мемуарах каштеляна» Н. Олізара невідомий «Видавець» досить активно втручається в оригінальний олізарівський текст, вставляючи в дужках свої уточнення й коментарі: «Вилучимо з подальшої розповіді в рукописі, що надана в наше розпорядження, прізвища деяких офіцерів, а також їх розмови з автором мемуарів, щоб не дати владі приводу й можливості підозрювати і розшукувати цих людей... Автор цих мемуарів, написаних в оригіналі французькою мовою, залишив на розсуд видавця оцінювання згадок про деяких осіб, щоб вони не піддавалися переслідуванню, тому за всі зміни і спосіб перекладу оригіналу є відповідальним лише видавець» [8; 44]. Через декілька сторінок «Видавець» знов уточнює: «Мушу знову перервати порядок розповіді і вилучити з рукопису згадки про деяких людей, однак старанно зберігаючи слова безіменних так, щоб неможливо було впізнати цих осіб» [8; 62]. У наведених прикладах повнота і ступінь художньої правдивості, а разом з тим і автентичності тексту Н. Олізара зумовлені політичною та етичною доцільністю, головним розпорядником якої став анонімний «Видавець», якому, очевидно, були делеговані певні права самим автором. Це ситуативне та логічне виправдане приховування та замовчування повної інформації. Однак, умовчання, якщо розглядати його як стилістичну фігуру, саме в цьому випадку сприяє підвищенню достовірності авторського тексту, а, разом з тим, природно, і його художньої правдивості. Це відомий сугестивний прийом підвищення «правдивості» повідомлення: з промовистим замовчуванням і приховуванням його повноти... Крім цього, замовчування, алюзії чи недовомки сприяють загостренню сюжету, надаючи йому рис детективності, що, в свою чергу, сприятиме підвищенню інтелектуальної діяльності реципієнта твору.

Цікавою є наступна форма викладення правдивості матеріалу в мемуаристичному тексті, яка напряму залежить від волі автора-наратора, який сам визначає її межу, рівень відвертості, свободи та його особистого розкріпачення. Той самий Нарцис Олізар у своїх «Мемуарах каштеляна» жодного разу не написав імені свого молодшого брата Густава, називаючи його просто «брат» [8; 75, 86, 124]. Можна припустити, що це носило етичний характер, в основі якого – турбота про безпеку рідного, однак мотив такої алегорії сьогодні встановити складно. Річ у тім, що на той час для сучасників це був, безперечно, «секрет Полішинеля». Встановити ім'я брата а ні для царської влади, а ні для правобережної громади не виявлялося складним. Чим був викликаний цей трюїзм Нарциса сьогодні логічно пояснити важко. Зробимо інше припущення. Може, саме в цьому випадку на використання евфемізму могли вплинути особисті родинні відносини між братами.

Більш характерним є інший приклад з мемуарів Н. Олізара. Нарцис Олізар не розповідає всієї інформації та, ясна річ, і всієї правди про те, як йому вдалось втекти з житомирського ув'язнення. Автор лише промовисто натякає на неможливість відповіді: «На це змушений поставити заслон, щоб багато інших осіб не скомпрометувати; тільки з певною обережністю скажу, що я мав щоденні стосунки з друзями поза в'язницею» [8; 143]. Авторська самоцензура в цьому випадку, здається, має характер високо етичної поведінки наратора.

Однак, якщо розширити межі мемуаристичного тексту та включити до нього деякі інші надбання правобережної мемуаристики, іншими словами, розглянути «Мемуари каштеляна» в контексті правобережного мемуаристичного мегатексту та провести відповідні сюжетні паралелі з тематично подібними мемуарами, то треба зауважити, що ця інформація виявляється лише частково повною і, як наслідок, правдивою.

Микола Іванович Мамаєв, ад'ютант волинських губернаторів О. П. Маслова та Г. С. Лашкарьова, досить докладно розповідає про втечу Нарциса Олізара з під ув'язнення в Житомирі у своїх «Мемуарах». Так, ми дізнаємося, що житомирські в'язниці були переповнені в'язнями. Для новоприбулих мусили віддати навіть одну з частин кляштору, збудованого ще єзуїтами. В'язням було дозволено, щоб до них приходили слуги й приносили їм їжу. В 1832 р. перед Всеношною службою до Н. Олізара як завжди прийшов слуга, який приніс йому вечерю. Потім слуга пішов, а на ранок «старий інвалід» полковник П'яткін побачив, що хтось лежить на килимку обличчям до стіни. Коли того примусили показати своє обличчя, то виявилось, що це був слуга, а сам Н. Олізар утік. Було оголошено тривогу по всім напрямкам. Утікача схопили в Кременецькому повіті й відправили під конвоем підфіцера та двох піхотинців знову до Житомира. На 17 верст від Кременця конвой зустрів коляску, запряжену шістьма кіньми, за ними стояла бричка з четвірки цугом, де сиділа якась пані, яка за декілька дукатів умовила охоронців підвезти і їх, і ув'язненого. Не пройшли і 20 кроків, як із пістолету було вбито підфіцера, а люди з брички закололи піхотинців. Н. Олізар знову втік, і його вже не змогли відшукати. Тяжко поранений підфіцер, заповідав ті свої гроші на обідню за свою душу, а полковника П'яткіна було розжалувано в солдати [11; 39-41].

Чи можна в цьому випадку розповідь М. Мамаєва вважати правдивою? Впевнені, що також ні. Річ у тім, що й росіянин розповів лише частину правдоподібної інформації, яку він чув швидше від інших, і яка лише частково могла відповідати справжньому перебігу подій. По-перше, в обох мемуаристів є розходження щодо місця ув'язнення. Н. Олізар згадує, що він був ув'язнений в Житомирі в Бернардинському костюлі, а М. Мамаєв називає келії єзуїтського монастиря. Тут, безумовно, помиляється останній. Історичні факти свідчать, що після ліквідації єзуїтського ордену, комплекс житомирського монастиря довгий час був порожнім, а потім використовувався під сховище. І лише в 1838 р. в ньому було розміщено в'язницю [12; 68]. Неточності М. Мамаєва пояснюються тим, що він не був свідком подій 1832 р., бо служив у Житомирі в 1837 – 1848 роках і про втечу Н. Олізара міг знати тільки з чужих згадок. Річ у тім, що втеча набула в той час такого резонансу, що стала на Правобережжі легендарною, але сюжетна схема її в мамаєвському варіанті, впевнені, у вузлових моментах художнього сюжету відповідала реальним подіям. Узагальнений варіант цих розповідей ад'ютант і відтворив у своїх «Мемуарах».

Втеча, безперечно, була виключною, такою, що виходила за межі дворянського уявлення про честь. Самі сучасники, як поляки, так і росіяни, були вражені її нахабством. Розповіді про Н. Олізара передавали з вуст в уста і через кілька років. Відгомони про якогось Олізара бачимо в «Поєдинку» (1905) російського письменника О. І. Купріна, де діятиме герой із таким само прізвиськом [3; 55, 77-79, 88, 95, 125-128, 133, 153, 181-182], котрий, на думку В. М. Афанасьєва, «належить до найбільш негативних персонажів „Поєдинку“» [1; 62-63]. Збіг прізвись, думаємо, був не

випадковим. Однак, справедливості заради уточнимо, що російський дослідник називає прототипом цього образу батальйонного ад'ютанта Миколу Костянтиновича Оліфера [1; 63].

Щоб уявити зухвальство олізарівської втечі 1832 р., наведемо для порівняння інший «винятковий» випадок у житомирській в'язниці того ж часу з іншого джерела: в першій половині 1830-х років у житомирській в'язниці сталися деякі заворушення, для втихомирення яких була задіяна військова команда й зроблено кілька пострілів із рушниць. Звернімо увагу: «деякі заворушення» та «було зроблено кілька пострілів» [2; 289]. Заворушення – це стихійні невдоволення ув'язнених, для втихомирення яких кілька разів вистрелили в повітря. Якби були поранені, не говорячи вже про вбитих, то це, безперечно, потрапило б на сторінки офіційного документу. Але документи не містять про це відомостей. І все це було названо «виключною подією», яка потрапила під особливу увагу Міністерства внутрішніх справ Росії. Тепер можемо уявити наскільки виключною подією була втеча Н. Олізара, що спричинила: смерть підфіцера, загибель двох солдат, розжалування старого й хворого полковника в солдати, і, додамо, зламане життя відданого слуги графа, ім'я якого навіть не потрапило на скрижалі історії, а доля за співучасть у втечі приведе його етапом щонайменше до Сибіру. Крім цього, в Житомирі були заарештовані дружина та діти втікача, а також перша дружина його брата [8; 153].

Повернемося тепер до моменту, де було процитовано уривок з мемуарів Н. Олізара, і ще раз на ньому зупинимось. Автор щодо своєї втечі зазначав: «На це змушений поставити заслон, щоб багато інших осіб не скомпрометувати; тільки з певною обережністю скажу, що я мав щоденні стосунки з друзями поза в'язницею». Дійсно, Н. Олізар повідомив правду, але, як бачимо, не всю. У контексті спогадів М. І. Мамаєва, спогади Н. Олізара піддаються певним аксіологічним трансформаціям і переоцінкам. Враховуючи мамаєвське повідомлення можемо припустити, що авторська самоцензура олізарівського повідомлення була зумовлена не високо етичною поведінкою наратора, як ми припускали на початку, а зовсім іншими мотивами.

У контексті «правдивої» інформації, почерпнутої з двох правобережних мемуаристичних текстів, читач уже знає іншого катарсису, ніж від знайомства лише з якимось одним із них. Відбулась виразна динамічна зміна естетичних почуттів від прочитаного, уявлення реципієнта розширилось, змінилось, зазнало певної естетичної детермінації. Якщо розглядати кожен сюжет Ні Олізара чи М. І. Мамаєва окремо, то кожне свідчення спочатку має відтінок авантюрного чи пригодницького сюжету, а у випадку екстраполяції одного на інший – «об'єднаний» сюжет змінює свої шати, набуваючи риси філософського з потужним нашаруванням критичного переосмислення правдивості повідомлення.

Ще однією формою функціонування правдивості в мемуаристичному тексті є її синтезованість, коли одна й та же подія може бути оцінена її учасниками по-різному. Так, пам'ять та почуттєво-психологічні якості мемуариста здатні примхливо диференціювати значимість події. Механізм диференціації досить складний, суб'єктивно-аналітичний, має соціально-моральні, філософські,

гедоністичні, виховні, культурологічні мотивації та багато інших. Тому якась одна подія для одного з її учасників стає знаковою, для іншого – другорядною і навечно залишається в незатребуваних анналах пам'яті.

Насмілюсь припустити, що раптовий нічний арешт ні в чому не винної жінки, вдови, матері трьох синів і трьох дочок, які мали залишитись сиротами, – випадок, погодьтесь, екстремальний, і міг би послужити основою для окремого досить гострого й драматичного сюжету в мемуарах. Йдеться про Єву Фелінську, відому письменницю, мемуаристку та суспільну діячку Правобережжя, яка була ув'язнена в 1839 р. по так званому «списку Ш. Конарського» і засуджена до заслання в Сибір, де пробула до 1844 р. Справа в тому, що Є. Фелінська досить талановита мемуаристка, яка згодом стане автором «Спогадів з подорожі до Сибіру й перебування в Березові», «Спогадів з подорожі до Сибіру й перебування в Березові й Саратові» (2 книги), «Мемуарів з життя» (5 книг), у яких авторка докладно відобразить майже всі головні події свого життя. Мемуари Є. Фелінської можуть скласти і формально складають один розгорнутий, послідовний практично без лакун мемуаристичний текст спогадів. Однак, саме подробиці арешту, як і участь у конспіративній діяльності «випали» з пам'яті мемуаристки, які вона, очевидно, не хотіла навіть згадувати [13; 10]. Не зберегли також спогадів про арешт матері й ґрунтовні «Мемуари» її сина Зигмунда Щесни Фелінського, відомого суспільного діяча, мемуариста, варшавського архієпископа. Може здатися, що подія, котра пройшла через диференційне сито, була приречена на забуття як неважлива для головних її учасників. Однак, саме в цьому прикладі відіграє примхливу роль власне випадок.

Як не дивно, але спогади про арешт Є. Фелінської збереглися в «Мемуарах» людини, яка брала безпосередню участь у її затриманні в Кременці, – вже згаданого нами М. І. Мамаєва, людини дуже високих моральних якостей і непересічного літературного таланту. Думаємо, що саме в цьому випадку треба зробити одне важливе уточнення. Річ у тім, що Є. Фелінська в 1839 році була ще людиною публічно маловідомою, і з під її пера ще не вийшло жодного твору, тому для М. І. Мамаєва підозрювана була людиною цілком пересічною. Враховуючи ці обставини, впевнені, що спогади ад'ютанта волинського губернатора набирають особливої цінності: «Фелінська була сорокарічною вдовою, яка виглядала вишукано, з правильними і гарними рисами обличчя. Мала шестеро дітей, найстарша дочка ще не мала 17 років. Роздався плач і крик. Мені було їх жаль безмежно, але місія моя була такого характеру, що я не міг навіть дозволити собі виказати співчуття. Повелів бургомістру забрати дітей до себе і в присутності Фелінської та комісара почали робити перегляд її паперів і листів, але мені довелося прочитувати документи не досить зрозумілою для мене польською мовою і я змушений був звертатися до комісара за перекладом, всі папери відповідно опису вручив потім останньому, опечатавши двома печатками – моєю і Фелінської, які вислали потім до Вільно» [11; 42-43]. Виявляється, для виконавця царської волі згадка про цю подію навіть через багато років стала більш важливою, ніж для самої жертви імператорського указу. Мемуари М. І. Мамаєва значно поглиблюють та розширюють мемуаристичний простір Правобережжя, наповнюючи його свідченнями людини іншої культури та іншого світобачення, однак, у свою чергу, сприяють підвищенню правдоподібності, повноти, обґрунтованості,

об'єктивності та, як підсумок, художньої правдивості правобережного мегатексту.

Підсумовуючи спостереження про форми існування та функціонування правдивості, як літературно-естетичної категорії в правобережній мемуаристиці, ми змушені в підсумку говорити про неї, як умовну правдивість мемуаристичного тексту. Правдивість завжди межуватиме з легендарністю, мати вибіркового або синтезованого характеру, як це виявилось у співставленні мемуарів Є. Фелінської, З. Щ. Фелінського та М. І. Мамаєва, чи просто виглядатиме як напівправдивість. викликана бажанням забути, обминути деякі факти власного життя, як це, зокрема, проілюстрували спогади Н. Олізара. Однак, всі ці тексти об'єднують одне єдине для всіх непереможне прагнення втілення правди, в широкому романтичному розумінні цього слова, власне, прагнення до того її рівня, який міг би послужити високої оцінці праці автора-мемуариста.

Література

1. Афанасьев В. Н. А. И. Куприн. Критико-биографический очерк. – М.: Художественная литература, 1960. – 179 с.
2. Варадинов Н. История Министерства внутренних дел. – Ч. 3. – Кн. 2. – СПб, 1861. – 748 с.
3. Куприн А. И. Поединок // Куприн А. И. Собр. соч.: В 9 т. / Под ред. Н. Н. Акоповой. – Т. 4. – М., Художественная литература, 1971. – 486 с.
4. Bobrowski T. Pamiętnik mojego życia. – Т. 1. O sprawach i ludziach mego czasu / Oprac., wstęp, i przyp. opatr. St. Kieniewicz. – Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1979. – 507 s.
5. Budzyński M. Wspomnienia z mojego życia. – Т. 1. – Poznań: Nakładem księgarni J. K. Żupańskiego, 1880. – 453 s.
6. Budzyński M. Wspomnienia z mojego życia. – Т. 2. – Poznań: Nakładem księgarni J. K. Żupańskiego, 1880. – 356 s.
7. Helenijusz Eu...go (Iwanowski E.). Wyjątek z gazety roku 1768, 18 junii z Berdyczowa // Helenijusz Eu...go. Pamiętki polskie z różnych czasów. – Т. 2. – Kraków: Nakładem autora, 1882. – 699 s.
8. Olizar N. Pamiętniki kasztelana. – Lipsk: F. A. Brockhaus, 1871. – 211 s.
9. Pamiętniki Jana Duklana Ochockiego z pozostałych po nim rękopismów przepisane i wydane przez J. I. Kraszewskiego. – Т. 1. – Wilno: Nakładem i drukiem J. Zawadzkiego, 1857. – 444 s.
10. Pamiętniki Jana Duklana Ochockiego z pozostałych po nim rękopismów przepisane i wydane przez J. I. Kraszewskiego. – Т. 4. – Wilno: Nakładem i drukiem J. Zawadzkiego, 1857. – 349 s.
11. Rosyanin w Polsce w latach 1838 – 1842. Pamiętniki N. J. Mamajewa / Przykład z rosyjskiego. – Warszawa, [1909]. – 152 s.
12. Prusinowski J. Były kościół pojezuicki w Żytomierzu // Tygodnik Illustrowany. – № 283. – Т. XI. – Warszawa. – 1865. – 25 lutego. – S. 65 – 76.
13. Sliwowska W. Ewy z Wendorffów Felińskiej myśli i czyny // Wrocławskie Studia Wschodnie. – № 2. – Wrocław, 1998. – S. 9 – 27.
14. Waśko A. «Pamiętniki Soplicy» na tle programowych wypowiedzi Henryka Rzewuskiego // Pamiętnik literacki. – R. LXXXII. – Z. 1. – Wrocław-Warszawa-Kraków, 1991. – S. 78 – 88.